

KÜYEREL 2016 KONFERANSLARI

“Küresel ve Yerel Terör ve Terörizm”

Konuşmacı

Prof. Dr. BÜLENT ARAS

Sabancı Üniversitesi öğretim üyesi

Moderatör

HÜSEYİN ÇAKIR

Tarih: 30 Nisan 2016, Cumartesi Yer: Point Otel Taksim - İst. Saat: 14.00 - 18.00

KÜYEREL
DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ

Bu kopya **Küyerel Düşünce Grubu** tarafından
Friedrich Ebert Stiftung'un katkılarıyla hazırlanmıştır.

İçindekiler

Hüseyin Çakır / Sunuş	5
Prof. Dr. Bülent Aras'ın Sunumu	7
Terörün ortaya çıkışı	8
Terörün küresele çıkışı	10
Terörden terörizme geçiş	12
Birbirinden öğrenen terör	14
Terörle mücadele ve güvenlik kavramının içeriği	17
Güvenlik- demokrasi ikilemi	19
Terörist ve terörle mücadele	21
Soru ve Cevaplar	25

Açılış Konuşması

Hüseyin Çakır
(Moderatör)

Değerli konuklar hoş geldiniz.

Bugünkü konumuz “Küresel ve Yerel Terör ve Terörizm.” 20 yıldır değişik konularda konferanslar yapıyoruz ilk kez böyle bir konuyu ele aldık. Terör ve terörizm, ulus devletleri aşan, küresel tehlike olarak bütün dünyanın gündeminde bulunuyor.

Konuşmacımız Sayın Prof. Dr. Bülent Aras, Sabancı Üniversitesi Öğretim Üyesi, aynı zamanda İstanbul Politikalar Merkezi Kıdemli Uzmanı. Bir dönem Dışişleri Bakanlığı’nda Ahmet Davutoğlu’nun danışmanlığını da yaptı. Çatışmalı bölgelerle ilgili çalışmaları da bulunan değerli bir bilim insanı. Her zaman toplantımız. Hocamız Ankara’dan geldi ve saat 15 gibi ayrılmak durumunda. Onun için 20-25 dakikalık bir sunumdan sonra soru-cevaplarla devam edeceğiz, buyurun hocam.

Prof. Dr. Bülent Aras

S u n u m

Sağ olun Hüseyin Bey.

Öncelikle katılan herkese çok teşekkür ediyorum. Hakkaten bu güzel hafta sonunda buraya gelme dışında yapılabilecek pek çok iş var, umarım ayrıldığınız zaman da vaktinizin zayi olduğu düşüncesine kapılmazsınız.

Bu konuyu bildiğini iddia etmek bayağı sorunlu bir durum olur, çünkü konuşmanın başlığına baktığınız zaman “Küresel-Yerel Terör ve Terörizm”; dört tane ansiklopediler yazılacak alandan bahsediyoruz; ben bu dördünü birleştirmeye çalışacağım.

Terör üzerine aslında yüzlerce tanım var, öncelikle biz sosyal bilimciler tanımlamayı severiz. Tanımlayınca da zaten muhatabınızı bir şekilde sınırlamış olursunuz, yani insanlığı sınırlamanın en güzel yolu tanımlamaktır, ben ders verirken çoğunlukla birinci sınıfları tercih ederim, çünkü birinci sınıflar pek bir şey bilmedikleri için onlar zihinleri en açık olanlardır. En fazla şey öğreteceğiniz insanlar on-

lardır. Öğrettikçe, tanımlara hapsedtikçe insanları birbirimize benzemeye başlıyoruz.

Terörün ortaya çıkışı

Ben de biraz sizi kendi tanımıma hapsederek kendi alanıma çekmeye çalışayım. Aslında terörün tarihsel olarak iki tane –buna etimolojisi diyebilirsiniz- dayandığı kök var: birisi toprak, terörün Latince kelime anlamı da *terra*; diğeri de korku. Jean-Jacques Rousseau'ya aşina iseniz *Sosyal Mukavele/Toplum Sözleşmesi*, Émile; bu kitapların yanında aslında bilinen ama çok da öne çıkmayan iki kitabı vardır. Bunlardan bir tanesi *Eşitsizlik Üzerine Risaleler/İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Temeli ve Kökenleri*'nde özel mülkiyet kavramını, insanların nasıl küçük topraklara sahip olma adına koskoca bir dünyadan nasıl vazgeçtiklerini anlatıyor. Çok ilginç bir tabirle de “dünyayı küçük topraklara sahip olma adına nasıl korkuya mahkûm ettikleri” diye bir şey kullanıyor. Aslında orada korku-toprak-mülkiyet ilişkisini de bir tarafa koyuyor, yani terör özel mülkiyetle ortaya çıkıyor demek değil ama bu toprağa sahip olma, mekâna sahip olma, kontrol altına almanın terörle bir alakası var.

Diğeri de Fransız Devrimi'ne uzanan o terör dönemi ile aslında yaygınlaşan korku. Şimdi çok ilginç bir şekilde *terörün tarihsel çıkışı öncelikle devlet eksenli, yani terörü ilk yapanlar devletler*, mesela Fransız İhtilali'nden sonra

Fransız devleti; o devrimin öncülerini, korku ile insanları sindirip devletin otoritesini kabul etmeye teşvik ediyorlar. Bunu meşru yollarla yapamayınca korku ile yapıyorlar. Fakat daha sonra devlet-terör ilişkisi bir şekilde yasal bir boyut kazanıyor ve devletin şiddeti tekelinde tutması normal bir şey olarak kabul ediliyor ve bu artık çok fazla konuşulmuyor. Tabii ki burada aslında biraz Thomas Hobbes'a vurgu yapmak lazım.

Hobbes'ın o meşhur sivil toplum tartışmasında şu vardır: İnsanlar niye doğal durumdan çıkarak medeni, sivil dediğimiz durumları da yaşamak isterler? Çünkü doğal durumda korku hâkimdir. *Herkes birbirine her türlü zararı verebilir, güvenliğe sahip olmak adına insanlar doğal durumdan çıkarlar, bir düzeni kabul ederler.* O buna *sivil toplum* der ve bu sivil toplum içerisinde devletin de şiddetin meşru uygulayıcı olması bir şekilde insanlığın zaman içerisinde kabul ettiği bir şey oldu. Fakat bir dönem sonra devlete karşı mücadelenin bir aracı olarak terör ortaya çıkmış.

Terörün aslında ilk çıkışı işte bunun Haşhaşinler gibi Doğu'da Batı'da pek çok örneği var ama bunlar doğrudan otoriteye meydan okumak, otoriteye ders vermek için ortaya çıkmış hareketler. Tarihsel çıkışı itibariyle yerel bir durum, yani küçük küçük bağlamlarda, işte ya Anadolu Selçuklu Devletleri'ne ya da İngiltere'nin birleşmesini sağlayan Kral George'a karşı bir hareket veya Osmanlı dağlarında Köroğlu'nun isyanının ilk çıkışı tamamen yerel. Bi-

zim küreselleşme dediğimiz olgu ile, yani dünyanın artık birbiri ile etkileşim haline gelmeye başlaması ki bu aslında çok da yeni bir şey değil, yani küreselin ortaya çıkışı, yani 18. yüzyılın sonundaki Osmanlı romanını okursanız, orada Hint baharatından, Çin ipeğinden bahseder, yani Ahmet Mithat Efendi'de vardır, perdelerde Çin ipeği kullanıldığından bahseder, İran halısından bahseder. Şimdi Çin'den, Hint'ten, İran'dan İstanbul'daki biri bahsediyorsa demek ki 18. yüzyılın bir döneminde de bir küreselleşme var ama küreselleşmenin ölçeği zaman geçtikçe arttı; daha fazla mal, ürün, hizmet, insan hareketliliği oldu, yani ölçekte bir artık var, aslında küreselleşme eskiden beri var. Şimdi küreselleşme ile birlikte aslında bu yerel bağlamlardaki terör küresel nitelik kazanmaya başladı ama gerçek anlamda bunun küresel nitelik kazanması 1990'larda.

Benim çalışmalarım dış politika ve uluslararası ilişkiler; bir yan alan olarak çatışma çözümleri, terör, siyasi şiddete bakmaya çalışıyorum.

Terörün küresele çıkışı

Küreselleşme ile birlikte sorunlar da küreselleşti, yani ülkelerin tek başına başa çıkamayacağı sorunlar ortaya çıkınca tabii ülkeler de rasyonel tavırlarla tek başına başa çıkamayacağı yapılarla mücadele için uluslararası yapılar ortaya çıkardılar.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti, II. Dünya savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler (BM) gibi.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra terörle mücadelede iyi kötü bu uluslararası ve uluslararası güvenliği sağlayan yapılar bir varlık gösterebiliyordu.

1990'lı yıllarda bu uluslararası yapıların, uluslararası güvenliğin yerelden küresele çıkan terör karşısında büyük bir çöküşü yaşandı, çünkü bu kurumların en büyük avantajı, sorunların yerel bağlamlarda ortaya çıkması ve yerel bağlamdaki şeyin de orada kendi yerel bağlamında kuşatarak ve bununla mücadele ederek başa çıkmalarıydı. Bu da aslında Birleşmiş Milletler'in üzerine dayandığı bu ulus devlet sistemi içerisinde devleti güçlendirdiğiniz ve ona takviye yaptığınız zaman devletler kendi yerelinde sorunu çözerek terör sorunu ile mücadele edebiliyorlardı. Fakat bir anda küreselleşmenin ölçeğinin artması ile ortaya çıkan terör sorununun tek bir ülkede hatta birkaç ülkede, bir bölgede başa çıkılamayan bir durum olarak ortaya çıktı ve bu 11 Eylül'le bir anlamda zirve yaptı.

11 Eylül 2011'de Amerika'yı vuran, bir anlamda eğer inırırsanız modern Batılı medeniyeti hedef alan bu saldırı, bu şekilde kurgulanan, pazarlanan bu saldırının değişik bir yapısı vardı. Bu saldırı bir ülkeden çıkan bir durum değildi, yani bir ülkede bir grubun yürüttüğü bir faaliyet değildi; bakıldığı zaman resmen tırnak içinde "sanal bir devlet yapısı" vardı. El Kaide bir çok ülkede var, merkezi bir li-

derlik olduğu söyleniyor ama merkezi liderlikten ziyade fikirler buna öncülük, önderlik ediyor ve çok farklı coğrafyada küreselleşmenin de araçlarını kullanarak, yani uçaklarla gökdelenlerin vurulması, Hollywood'un bile hayal edemediği –tek bir film var onun dışında- Hollywood'un bile hayal edemediği bir durum.

Bakıldığı zaman küreselleşmenin bütün araçlarını kullanan, aslında yerel unsurlara dayanan ama yerelle küresel arasındaki linki kurup bütün avantajları, teknolojiyi, inovasyonu, bilgiyi kullanarak ve küresel anlamda gündelik hayata hâkim durumu yıkabilen, bozabilen ve küresel korku salabilen bir terör durumu ortaya çıkıyor.

Yerelden küresele çıkışı çok hızlı olmamakla beraber son 50 yıl içerisinde terör örgütü yapıları arasında tırnak içinde “büyük mesafe kat etti.”

Terörden terörizme geçiş

Son 50 yılda terörden terörizme geçiş, yani yerelle küreseli bilmiyorum bağlayabildim mi? Terörle terörizmi de bağlamaya çalışırsak, terörden terörizme geçişte de aslında bir çeşit El Kaide ile başlayan terör örgütlerinin bir öğrenme süreci başladı; birbirlerinden öğrenerek devam ediyorlar. Örneğin Türkiye’de de yaşanan bu yol kenarındaki patlayıcılar ilk Afganistan’da başlayan, El Kaide’nin daha sonra

Libya’da, Yemen’de kullandığı bir teknoloji. “Yol kenarı bomba/Road side bomba” denilen yapılar...

Eskiden Haşhaşin’ler ne yapardı? Onlar intiharla, yani yerelde kaldığı zaman terör kendi yerel araçlarını ürettiyordu. Fakat şimdi terörden terörizme geçiş, yerelden küresele geçişle birlikte bir öğrenme süreci, etkileşim süreci başladı, yani birbirlerinden öğreniyorlar.

Bu şöyle bir şey değil: Toplanalım, Afganistan’ın bir dağında bir ders, bir seminer yapıp öğrenelim değil. Görerek, teknolojinin araçlarını kullanarak, şifreli yazışmalarla, internet üzerinden anlık var olan-yok olan web sayfalarıyla, küreselleşmenin kendi araçlarıyla ama onlara da bir inovasyon boyutu katarak, kendileri bunları araçsallaştırarak birbirlerinden öğrenme süreçlerine başladılar. Burada inanılmaz bir terör knowhow’u oluştu, terör bilgi çerçevesi oluştu. Kullandıkları bombalardan, intihar bombacısı sistemiğinden, ulaşım araçlarından, etkileşimlerinden, bilgi paylaşımlarından ve uzun dönemli stratejiler yapmaya başladılar. Terör tarihsel olarak kısa dönemli bir şeydir, yani giderseniz, bir yeri patlatırsınız, birini öldürürsünüz, oradan kısa dönemli bir fayda elde edersiniz. Fakat El Kaide, ondan sonra aslında şu anda daha güncel ve daha belalı bir yapıyla da şu anda karşı karşıyayız, ona da biraz değineceğim ama El Kaide ve Türevi örgütlerle bir de şu oldu: bunlar uzun dönemli planlama ve strateji de yapmaya başladılar.

Sanal devlet yapısı derken devletlerin en temel özelliği nedir? Bugünlerde bu Kut-ül Amare Zaferi falan onlar konuşuluyor. Devletler ne yapar? Bir tarihi narrative üretirler. El Kaide'ye bakıldığı zaman El Kaide liderinin bir konuşması var “İşte biz yüz yıllık aşağılanmamızı geride bırakarak artık yeni dönemi başlattık” diyor. Aslında “yüz yıllık aşağılanma” ile kastettiği şey hilafetin kaldırılması filan. Bakıldığı zaman kısa dönemli birini öldüreyim ya da birini ortadan kaldırayım ya da bir ders vereyim, bir ses duyurayım değil. Burada tarihsel bir narrative'i olan uzun dönemli bir kurgu kuruyor. Bununla da bitmiyor, mesela geçenlerde Libya'da El Kaide'nin finansal bir yapısı ortaya çıktı, yani 2025 için saklanan 40 milyon dolarlık bir para var, orada uyuyan hücreler var, uyuyan hücreler 40 milyon dolarlık paranın üzerinde oturarak 2020 yılından sonra faaliyetler yapacak. Bir devlet yapısı gibi, bizim alışık olduğumuz anlamda bir anlamda devlet değil ama sanal, bizim alışık olmadığımız etkileşim araçlarıyla yapılan, kurgulanan, irtibatını devam ettiren ve 2020'lere strateji üreten bir şey var. Aslında bu da terörden terörizme geçiş ve asıl tehlikeli yapı buradan başlıyor.

Birbirinden öğrenen terör

Yakınlarda bir şey oldu. 2013-2014 Arap Baharı, bölgesel halk ayaklanmaları, ondan sonra yanımızda IŞİD diye bir yapı ortaya çıktı. Bu IŞİD'e bakıldığı zaman aslında

El Kaide'ye rahmet okutacak bir yapı. El Kaide liderleri çıkıyor, "Bu kadar da barbar olmayın" falan diyor, "İslam da böyle şeyler yok" diyor. Bakıldığı zaman IŞİD ilginç bir şey yapıyor, diğerinin kurguladığı yapı sanal bir devlettir. Burada terörizmin fiziksel devlet kurma girişimi var. Bugün inanın-inanmayın 5-8 milyon insan IŞİD'in kurduğu devlette yaşıyor, okula gidiyor, hastane hizmeti alıyor, güvenliği sağlıyor, evleniyor-boşanıyor ve ilginç de bir şey, jeopolitika bilenler bilir, tarihsel olarak iki ülkenin toprağını birleştirip tek devlet kurmak, yani bunun birkaç yolu vardır, bu büyük savaşlardır. Mesela, I. Dünya Savaşı, II. Dünya savaşı, büyük savaşlarla coğrafya değişir veya Avrupa Birliği gibi böyle pozitif birtakım değerleri benimsersiniz; değerlerinizi, ekonominizi, siyasetinizi ortaklaştırırsınız, sınırlar devam devam eder ama anlamsızlaşır.

Burada ilginç bir şey var, bunların tamamen dışında yeni Irak topraklarının bir kısmını, Suriye topraklarının bir kısmını birleştirerek ama bir terör yapısı olarak ortaya bir devlet çıkarıyor. El Kaide'yi örnek alarak: El Kaide'den öğrenenler şimdi IŞİD'den öğrenmeye başladı. Somali'de El Şebab, Nijerya'da Boko Haram ve kim bilir dünyanın neresinde kim bunu örnek alarak "Biz bunu sanalda da bırakmak zorunda değiliz, fiziksel olarak devlet de kurabiliriz" inancını başlattı.

Baktığınız zaman IŞİD'e karşı da terörden terörizme geçişin aslında bambaşka bir boyutu var: Bir uluslararası

koalisyon bomba yağdırıyor, operasyonlar yapılıyor, dünyanın en tırnak içinde “etkili istihbarat örgütleri” orada insanları eğitiyor, savaştırıyor bunları, fakat ayakta kalmayı başarıyor.

Yerelden küresele geçişte sınırlı coğrafyalarda küçük etkilere tesir eden küçük gruplar, çoğu da böyle mitler şeklinde büyüyen, aslında bir çeşit sempati de doğuran yapılar. Bakıldığı zaman mesela bir Haşhaşilerin Alamut Kalesi efsanesi: Zalim hükümdara karşı mücadele eden bir Köroğlu efsanesi veya Saksonlar, Kral George’a karşı Robin Hood hikâyelerinde gibi yerel, küçük amaçlarla hareket eden, bir taraftan mitler etrafında şekillenen, zorlasanız sempati duyabileceğiniz birtakım şeyler... Bugün küresel ölçekte, oldukça vahşi, büyük zararlar, büyük kısımlar oluşturabilen, sadece bölgelerde değil dünya ölçeğinde korku yayabilen çerçeveye evrildi.

Aslında konferans konu başlığı bence çok güzel, yani yerelden küresele geçen bir korku çerçevesi ama diğer taraftan da sınırlı, yereldekiler terör dediğimiz ama şimdi küreseldekiler terörizm dediğimiz bir öğrenme, etkileşim süreci bizim tahminimizden, öngörümüzden de daha güçlü olan bir şeyle karşı karşıyayız.

Terörle mücadele ve güvenlik kavramının içeriği

Peki, bununla mücadele nasıl olacak? Küresel güvenliğin en üstünde oturan, en etkili olması gereken şey Birleşmiş Milletler. Birleşmiş Milletler'in 5. maddesi, 6. maddesi Güvenlik Konseyi, yani adı üzerinde, Birleşmiş Milletler'in en tepesinde oturan ve beş tane üyenin bulunduğu yerin adı Güvenlik Konseyi. Onun Güvenlik Konseyi olmasının bir anlamı var, yani küresel güvenliğin sağlanacağı yer, yani imkân ve kabiliyetleri ile dünyanın en güçlü devletleri, aynı zamanda küresel güvenliğin sağlanmasından da en fazla fayda elde eden ülkeler, yani bunlar bunu sağlamak zorunda. Tabii baktığınız zaman burada bunun sağlanabileceği bir çerçeve, bir olaşma ortaya çıkmıyor. Şimdi bunun yanında bölgesel birtakım yapılar var, mesela transatlantik güvenlik için kurulan Nato var, öbür tarafta bunun karşısında gibi duran bir Şangay İşbirliği var, diğer tarafta Asya'nın bölgesel güvenliği, Afrika Birliği'nin bölgesel güvenlik yapılanmaları var.

Bunlar Birleşmiş Milletler'e göre biraz daha etkililer. Fakat burada 11 Eylül'den sonra ilginç bir şey oldu, 11 Eylül'ün olduğu dönem terör, terörizm, çatışma çözümleri, çatışma sonrası yeniden yapılanmalar; burada aslında yaratıcı bir tartışma vardı Güvenlik kavramı: 11 Eylül'e kadar; güvenlik kavramı tarihsel olarak hep "Güvenliği kim sağlayacak, nasıl sağlayacak" üzerinden inşa edilmiştir. Fakat o arada yeni birtakım insanlar ortaya çıktı ve şunu söylediler: Ta-

mam, güvenliği sağlayacak olan önemli ama güvenliğin sağlandığı, yani güvenliğin muhatapları da önemli. Bu güvenliğin muhatabı insanlar. Şimdi biz hep güvenliği devlet ve rejim güvenliğini, insan ve toplum güvenliğinin üzerinde alarak sağlamaya çalıştık, yani öncelikle devletin ve rejimin güvenliğini sağlayalım, devletin ve rejimin güvenliği sağlanırsa zaten insan ve toplum güvenliği otomatik olarak sağlanmış olur diye düşündük.

Fakat gerçek resme baktığımız zaman devlet ve rejim güvenliğinin sağlandığı pek çok yerden insan ve toplum güvenliği sağlanmış olmuyor. Devlete ve rejime karşı insanların nasıl koruyacaksınız? Tam bu tartışmalar olurken, yani güvenliğin eksenini insan ve toplum güvenliği çerçevesine kaydıralım, bunun yollarını araştıralım derken 11 Eylül geldi. Arkasından El Kaide, arkasından IŞİD. Bu küresel sistemin terörle ilgili hem de bu bölgesel sistemin ve ulus devletlerin verdiği tepki *ulus devletleri güçlendirmek, devleti güçlendirmek*, ancak devleti güçlendirerek bununla başa çıkabiliriz oldu.

2008 ekonomik krizi, finansal kriz olarak başladı. Sonra baktık ki finansal kriz değilmiş, küresel ekonomik krizmiş, biraz da sorunun büyüklüğü aslında bu küresel yapıları, Güvenlik Konseyi'nin beş üyesini etkili olabilecek diğer aktörleri kendilerini çok ilgilendirmeyen durumlara girmeye yönünde de motive etti. Bu küresel ekonomik kriz de bir anlamda bunun mazereti oldu.

O zaman ne yapalım?

Kimin başındaysa bu bela o bu sorunu çözsün, fakat bu nasıl yapılacak? Ulus devlet yapılarının güçlendirilmesiyle, mesela çok basit bir örnek 11 Eylül'den sonra Amerika-Özbekistan ilişkileri. Özbekistan, jeopolitik olarak bakıldığı zaman Afganistan'a komşu ve Afganistan'daki Taliban yapısının Orta Asya'ya geçmesine bariyer olacak bir ülke. Diğer taraftan Amerika'ya, Afganistan'a ulaşma adına lojistik destek sağlayabilecek bir ülke. Özbekistan'da da oldukça otoriter bir yönetim var ve Özbekistan'da şu anda hiç muhalif yok, yani muhalifler ya hapiste ya öldü ya da yurtdışında. Küresel sistemin buradaki yapıyla bir sorunu yok, Amerika'nın da bir sorunu yok, çünkü Özbekistan güçlü olursa, Özbekistan'ın gücü kendi içerisinde tırnak içinde "terör"ün oluşmasını engelleyecek; ikincisi Afganistan'dan terörün Orta Asya'ya yayılmasını engelleyecek ve üçüncüsü de Amerika'nın savaşında buna karşı duracak. Şimdi buradan bakıldığı zaman aslında 11 Eylül ilginç bir şekilde sistemik olarak ulus devlet sisteminin kendini yeniden ortaya koyduğu, yeniden güçlendirdiği bir şey oldu.

Güvenlik- demokrasi ikilemi

Şu anda terörle mücadelede küresel bir durum var; küresel durum devlet ve rejim güvenliğinin aslında insan ve toplum güvenliğinin önünde olduğu bir yapı ve dünyanın

her tarafında terörle mücadele bu şekilde yapılıyor. Bu durum gene 1990'lardaki bir şeyi tersine çevirdi: 1990'lar da demokrasi-güvenlik dengesinde durum aslında demokrasiden yanaydı, ulus devletler sürekli bir demokrasi-güvenlik ikileminde kritik eşiği demokrasiden yana kurup, demokratikleşip, aynı zamanda da güvenliği sağlayabilen ülkeler var ama bunlar azınlıkta. Çok büyük bir çoğunluk güvenliği öne çıkararak demokrasiyi geriye atarak rejim ve devlet güvenliğini sağlıyorlar, yani demokratikleşme ile sağlanabilecek bir şeyi pek çok ülke sağlayamıyor, başarısız oluyor ve güvenliği önceleyerek devlet-rejim güvenliği üzerinden demokrasiyi diğer tarafa atıyor.

Demokrasiyi diğer tarafa atmanın da skalası büyük, işte rekabetçi demokrasi dediğimiz yapıdan veya kompotitif otoriterlik dediğimiz yapıdan, full otoriterliğe kadar uzanan bir şey yaşanıyor bu skalada ve böyle olduğu zaman terörle mücadele bütün dünyada sorunlu hale geliyor.

Terörle mücadele eden ülkelerde ibre güvenlikten yana, demokrasiden yana değil. Öyle olduğu zaman ne oluyor? Bu konuda çalışan akademisyenlerin, bildiri imzalayan aydınların başlarına bela gelmesinden, genel tartışma ortamının sınırlanmasına kadar birçok sorun yaşanıyor. Bir de size bir sürpriz söyleyeyim: Bu sadece Türkiye'de yaşanmıyor, İngiltere'de, Amerika'da Avustralya'da Nijerya'da da böyle yaşanıyor, daha derin ölçüde de mesela Özbekistan'da yaşanıyor.

Küresel durum ulus devlet yapılarını güçlendirerek polis-asker, yani kolluk yapılarının daha fazla etkin olmasına zemin, ortam hazırlayarak sivilliği, demokrasiyi kenarda bırakan bir şekilde giriyor. Aslında burada biraz tarih kendini tekrar ediyor gibi, yani demokrasi güvenlik ikileminde 1990'lardaki demokrasi tercihi şu anda güvenliğe dönüşmüş bir durumda. İşte sivilleşerek mücadele edelim, insan güvenliği, kadın güvenliği, toplum güvenliği bunları sağlayalım derken daha önceki döneme geçip onların bir tarafa bırakıldığı, önce terörle mücadeleyi bitirelim, daha sonra insan ve toplum güvenliğini veririz şeklinde bir bağlama yol açıyor.

Terörist ve terörle mücadele

Yerelden küresele, terörden terörizme toplumun daha kompleksleştiğini, anlamanın, anlamdırmanın zorlandığı ve kimsenin de çıkıp “Bunu ben biliyorum” rahatlığıyla konuşamayacağı, söyleyemeyeceği bir dönem yaşıyoruz. Bu konuda doğru ne? Terörle mücadelede doğru ne? Teröristle mücadelede doğru ne? Bu konuda çok klişeler var belki burada ayrıştırmayı sağlamak lazım. Yerelden küresele, terörden terörizme geçerken nerede kaybettik, nerede kaybolduk belki bunun tespiti ile başlamak lazım.

Ama şu anda dünyanın pek çok yerinde aktif olarak terörle mücadele ediliyor. *Terörle* mücadele edilen bir ortamda

da *nerede kaybolduk, nerede kaybettik tartışmasının* yapılmasının da aslında pek değeri bilinmiyor? Çünkü ne söylerseniz söyleyin “Ama hocam insanlar ölüyor, ama hocam terör var, devlet şiddeti var”. Şimdi bunları yapabilmeyenin yolu terör bitsin sonra yapalım da değil. Fakat burada iç içe geçmiş ikilemler, zorluklar, karmaşalar, kargaşalar var. İnsanlar hayatını kaybediyor, pek çok insan bugün yok, bu sorundan dolayı. Daha az insanın hayatını kaybetmesinin yolu olarak da *tek*, şu anda ortaya atılan yol rejim ve devlet güvenliği, yani mümkün olduğu kadar kolluk kuvvetleri, devlet ve rejim bu güvenliği sağlarsa o zaman daha az insan ölür ve sorunla daha hızlı başa çıkılabilir. Fakat bunun çok kısa vadeli bir önerme olduğunu geçmişteki tecrübeye bakınca, yani terörden terörizme geçişteki ivmeye, terörizmin yeni kazandığı çerçeveye bakınca bunun çok da mümkün olacağını sanmıyorum, yani bu kısa vadeli çözümün neye yol açacağını bilmiyoruz.

Bir de şöyle bir açmaz var: Böyle birtakım şeyleri anlamak için biraz zamana ihtiyaç var; 40 yıl, 50 yıl, 60 yıla ihtiyaç var. Şu anda o 40 yıl, 50 yıl, 60 yıl yok, yani biz bu sorunun içindeyiz, mesela bu işi en iyi yapan insanlar bile 2012’de IŞİD gibi bir yapıyı tahmin edemiyorlardı, burada ilginç bir şey var, acaba bu insan aklının bir sorunu mudur, bu konuyu çalışan insanların mı bir sorunudur? Yani böyle şeyin karşımıza geleceği tahmin edememe gibi bir durumumuz var, yani nasıl 1990’larda kimse El Kaide yapısı veya Amerika terör saldırısı gibi bir şeyi tahmin edemedi, şu anda da

IŞİD gibi bir şeyi tahmin edemiyoruz. Burada burnunun ucunu göremediğin, hemen altı ay sonra karşına çıkacak gelişmeyi tahmin edemediğin ölçüde karşıda bir devinim, inovasyon ne olarak adlandırırırsanız adlandırın, bu olacak.

Fakat çözüm yolu olarak da öyle eski kalıplarla, mevcut olanlarla hareket etme tarzında da bir durum var, yani son söz olarak şunu söyleyeyim: Pek ümit verici değil, yani benim tahminim bunun kısa vadede, orta vadede de pek iyiye gitmeyeceği, kötüye gideceği.

Sunumu burada bırakayım, sorularla açarız.

Soru - Cevap

Doğan Bermek: Çok bilgilendirici bir konuşmaydı, çok teşekkür ediyorum. İnanılmaz bir hızla küreselleşmişken ulus devletler hâlâ geçmiş yapıları içerisinde kendi yapılarını kuvvetlendirmeye çalışıyorlar. Enternasyonal bir güce karşı yerelde mücadele etmeye çalışıyorlar. Bu bankacılık sistemi ve para hareketleri de başladığında yerel devletler hep para kontrol etmeye çalışıyorlardı, sonra yıkıldı, para serbestçe dolaşmaya başladı dünyada.

şimdi terör de aynı şekilde serbestçe dolaşıyor. Tony Blair Vakfı'nın yayınladığı bir çalışma var, 40 kadar terörist kurumun üst yöneticilerinin hayatını araştırmış, her birisi altı-yedi tane ülkede savaşmiş bu adamlar, yani adamlar hakikaten enternasyonal ve siz hâlâ Türkiye'nin polisi ile Belçika'nın polisi ile, İtalya'nın polisi ile mücadele etmeye çalışıyorsunuz, tutmuyor. Geçtiğimiz hafta Security GM diye sanal bir toplantı, bir toplantı yapıldı Avrupa'da. Orada da "Artık yerel polis veya yerel güvenlik güçleri bu işleri halledemiyor, daha küresel bir güvenlik örgütüne ihtiyaç var, yerellik yavaş yavaş kayboluyor".

Sorum şu: Ulus devletler, bu uluslararası terörizmle mücadeleye edemediğine göre yavaş yavaş uluslararası devlete doğru mu gidecek dünya bu terörle mücadele etmek için.

Prof. Dr. Bülent Aras: Tartışma kozmopolitan devlet olacak mı, olmayacak mı? Kozmopolitan devletin kurulma ihtimalinin bence en sorunlu olduğu alan bu terörle mücadeleye, istihbarat paylaşımı. Çünkü kimse kimseye güvenmiyor. Avrupa Birliği içinde bile en zayıf entegrasyon alanı istihbarat işbirliği.

Bütün entegrasyon alanında en başarılı örnek olarak gösterilen Avrupa Birliği bile istihbarat paylaşmıyorsa, dünyanın geri kalanıyla bunun yapabileceğini öngörmek hayalcilik olur. Burada tabii aslında çok da yapacak bir şey yok, mesela dünyada bugün açlık var. Açlığın sebebi insanlara yetecek kadar yiyecek olmaması değil, bunun koordinasyonu olmaması veya buna sahip olanların aç olan insanlara vermek istememesi.

Bugün elimizde güvenliği sağlayacak kadar malzeme var ama burada sebep bunu çözme yönünde irade olmaması ve bazı ülkelerin bunun sponsorluğunu yapmak istememeleri.

Sonuçta herkes kendi vergi ödeyen kitlesine hesap vermek zorunda, İngilizlerin dediği gibi siyaset de son tahlilde koltuğu koruma işidir.

Sıkıntı kabiliyet ve imkân olmaması değil, bunu yapma yönünde iradenin ortaya çıkmaması veya bunu yapmak için yeterli motivasyonun hâlâ olmamasıdır. Baktığınız zaman Amerika, Suriye’de ayak sürüyor ama Irak’ta çok aktif, çünkü Irak’ta net çıkarları var, Suriye’de yok. Burada tabii bir başka şey daha ortaya çıkıyor: *Bu ulus devletleri güçlendirelim ve teröre yönelik de uluslararası mekanizmalar kurup kontrol edelim* dediğiniz zaman o bahsettiğiniz insan ve toplum güvenliğinde çok büyük sorunlar ortaya çıkıyor. Örneğin Somali’de sanıyorum terörün ciddi aktif olduğu bir yer, Mogadişu dışında -ben Somali’ye birkaç kere gittim gördüm- başkent ve 80 kilometre dışındaki bir yere girip çıkamıyorsunuz, çünkü çok güçlü bir terör yapısı var. Ülkeyi ele geçirmeye aday bir yapı, -inşallah öyle bir şey olmaz- ve alınan tedbir şu: Bütün ülkeye giden güvenlik yardımı, insani yardım o ülkenin mevcut yönetimine veriliyor. O yönetim, oradaki dar bir yapıyı güçlü kılıyor ve halkın gerisini inanılmaz etkisizleştiriyor, çünkü güvenemiyorsunuz, verdiği zaman teröre gidecek korkusu var. Oradaki devlet ve rejim güçlendiği zaman bu sadece toplumun belli bir kesimiyle etkileşiyor, ulaşamadığınız toplum kesimleri oradaki esas bu açlık-kıtlığa maruz kalan kitle.

Bir de uluslararası toplum tedbir almaya çalışıyor. Somali’de terör var, teröriste para gitmesin, o zaman Somali’ye para gönderemiyorsunuz, mesela bir ara Western Union, Somali’ye para göndermiyordu Amerika’nın korkusundan,

ama öyle olduğu zaman da yurtdışında çalışan Somalili işçi de parasını gönderemiyor.

Bu tarz böyle öngörülme-yen sorunlar da yaşıyor ama dediğiniz şey çok çok doğru, yepyeni bir şeye eldeki mümkün olan ve eski metotlarla cevap vermeye çalışıyorsunuz.

Erkek Katılımcı: Son yıllarda terör kavramı kadar herhalde kafa karıştırıcı, nereye çekersen gidebilecek bir kavram bulmak zor sanıyorum. 1950-60'larda başka Amerika olmak üzere dünyanın her yerinde de rejim karşıtı, devlet karşıtı hareketleri betimleyen ana saldırı lafı, küfrü diyelim komünistti ama herhalde bir 20 yıldır 1990 sonraları artık Amerika'da da pek komünist tehlikeden, yani aşağılama, küfür vs. anlamında kullanım kalktı, yerine terör geldi.

Bu konu son derece karmaşık boyutu olan bir konuyu siz de çok güzel ifade ettiniz.

Soruma girizgâh yapmak için bunları söyledim, birinci soru: Köroğlu'nu da "terör" kavramı içerisinde ele aldınız; her silaha başvuru meselesi bir terör müdür? Biraz kaba kaçtı bu soru ama sınırlar var mıdır, yani bir tür nefsi müdafaa olabilecek bir halk topluluğu için vs. için mevzuu da bir terör müdür, böyle mi değerlendiriyorsunuz? İkinci-si, asıl konu bununla da bağlı ama ulus devletlerin güçlü olması belki terör hareketlerinin -turnak içi kullanıyorum bunu- "bazı terör hareketlerinin" belki bir tür bertaraf edil-

mesi veyahut da etkisinin azaltılması noktasında uygun bir yol olabilir ama burada asıl olan ulus devletlerin kimin çıkarını gözettiği gibi temel bir sorun var.

Özbekistan'daki o örnek harika bir örnek oldu. Yeryüzünün en berbat totaliter yapısı da olsa eğer sen orayı bir köprübaşı olarak kullanabiliyorsan, kendi arka bahçen, tarlan gibi kullanıyorsan hiçbir mesele yok. Irak'a terör diye kolaylıkla girebilirsin ama yanı sıra Kobanê'ye de IŞİD'e karşı girip bir tür koruma da oldu, bu da başka kafa karışıklığı yaratacak bir mevzu.

Şu an Can Dündar'ın da, Erdem Gül'ün de biliyoruz ki yargılanması "terör" kavramı üzerinden. Demin girişte söylediğim kavram o hale getiriliyor ki artık silah bile mevzubahis değil, terör denilebiliyor. Şimdi bütün bunlar arasında peki Birleşmiş Milletler ulus devleti bir şekilde destekledi vs. ama o kendi içinde bizde Kürt meselesinde olduğu gibi, bu iş nasıl olacak? Teşekkür.

Prof. Dr. Bülent Aras: Her silaha başvuran, devlete isyan eden terörist müdür? Onu aslında efkâr-ı umumi belirliyor. Köroğlu, o zamanki arşive bakarsanız devlet kayıtlarında terörist ama halk destanlarına, hikâyelerine, şarkılarına bakarsanız halk kahramanı.

Aynı şey İran'da geçerli. Haşhaşinlere baktığınız zaman Selçuklulara isyan etmiş, hükümdarı öldürmüş bir yapı ama halka baktığınız zaman başka, i bu aslında dönemsel

olarak da değişiyor, mesela Kanuni Sultan Süleyman, büyük Osmanlı sultanı ama Şehzade Mustafa'yı öldürdüğü zaman İstanbul'da ayaklanmalar çıkmış, hani neredeyse terörist padişah diye neredeyse.

Biraz o kiminin teröristi öbürünün kahramanı, mesela o meşhur İskoç William Wallace sonradan bakıyorsunuz aradan yüzyıl geçtikten sonra filmi yapılıyor falan, yani bu biraz da yasallıkla-meşruluk arasındaki fark, yasallık o sırada mevcut olan hukuk düzeninin belirlediği bir kategori ama o hukuk düzeninin belirlediği kategori ile meşruiyet arasında ayrı bir ilişki var.

Hiç kimsenin kendini hakem yerine koyup karar vermesi bence doğru değil ama efkâr-ı umumi aldanmaz diyoruz, uzun dönemli o karar veriyor.

Ulus devletlerin güçlenmesinde temel soru şu oluyor: Güçlü devlet ama halkı kim koruyacak? Halk derken de burada da bir sürü kategori var; birey var, vatandaş var, makul-müspet vatandaş var, bu sorunlu bir durum.

Biz 1990'larda ulus devlet, ulus devlet sonrası durum, kozmopolitan demokrasi, dünya devleti... gibi, bunları konuşmaya başlarken, birden bire 11 Eylül oldu ve 11 Eylül ulus devleti geri getirdi. Bakıldığı zaman şu anda uluslararası sistemin ürettiği tek çözüm yol! Bu. Ulus devleti güçlendirelim, devlet güçlü olsun ve kendi lokalinde terörü engellesin ama bunu yaparken de şu halk, bu halk,

şu adam, şu kitle, bu topluluk birtakım kötülöklere maruz kalacak, uluslararası sistemin tolere ettiği bir durum.

Şunu söyleyeyim: Herhangi bir diktatör, dünyanın herhangi bir ülkesinde dikkatlice, küçük küçük öldürürse, bunun yapacağı uzun dönemli katliamı engelleyecek uluslararası bir yapı-hukuk yok.

Kürt sorunu bağlamı çerçevesi, burada aslında Türkiye’de bir kavram atıldı *kamu düzeni*, aslında burada kamu düzeni ile şu sağlanabilse, kamu sadece devlet demek değil. Kamu düzeni, Rousseau’dan bahsederken söyledik, ya sosyal mukavele, yani yaşayan insanlarla devletin beraber inşa edeceği bir şey. Burada ister istemez şuna gidecek: Devletin bütün araçlarıyla terörü bastırıldığı ve düzeni sağladığı, yani devlet düzeni tesis edilebilecek sürdürülebilir bir şey değil bana göre. Dünyanın hiçbir yerinde de bu olmadı, bu başarısızladı, yani bir noktada devlet düzeninden kamu düzenine geçilmeli. O kamu düzeninde de bu güvenliğin sağlanabileceği muhatapların devre içinde olabileceği bir şey kurulmalı. Biz buna Türkiye’de barış süreci ile yaklaştık, *yani barış süreci çökmeseydi bir kamu düzeni olabilecekti*, çünkü orada ne vardı? Sadece devlet, PKK, Ak Parti, HDP değildi, genelde Türk toplumunun da bir kabulü vardı.

Akil Adamlar tartışıldı falan. Ama mesela Akil Adamlar’ın bir kısmı ile ben konuştuğumda onlar bile şaşkınlık içindeydi. Halkın bunu kabul etmesi, yani şehit evine gidi-

yorlar, şehit evinde yapılan konuşmalardan bir alternatif çıkabiliyor. Benim aklıma gelen kamu düzeni üzerinden gitmek ama o kamu, devlet düzeni değil. Devletin düzeninin sürdürülebilir bir şey olduğunu sanmıyorum, çünkü bu öğrenme sürecinde herkes öğreniyor, mücadele ile öğreniyorlar, değişik şeyler deniyorlar; birisi başarısız oluyor, geri çekiliyor, başka bir şey deniyor, yani devlet düzeni ile bugün olduğu gibi değil.

Erkek Katılımcı: Bir argüman olmak üzere söylüyorum söyleyeceklerimi, yani belki soru gibi algıyorsanız mutlu olurum. Terör kavramını bir olgu olarak konuşmanızda söylediniz, beyefendinin sorusundan da belki bir şey farklı olarak söylemselliğini galiba oldukça biraz fazla dışladık gibi geliyor bana. Acaba bu bizi yanılgıya götürebilir mi?

İkincisi, devletle ilgili tespitlere çok fazla katılırken zannediyorum kişisel kanaatim keşke devlet, ulus devlet geri gelebilse, geri gelen sadece galiba ya da güçlendirilmeye çalışılan sadece ulus devletin güvenlik ayağı ama biz modern devleti çok başka düzlemlerde de tanıyoruz; bu haliyle bir eksiklik olabilir.

Ulus devlet, orada bir paradoksal durum var galiba. Bu koruma hakkı, bireyleri koruma hakkı, hâsılı o ulus devletlere karşı bir şey, yani orada bir paradoksal durum var.

Prof. Dr. Bülent Aras: Sondan başlarsak bu ulus devlet, soruda söylediğiniz çok önemliydi, bu da 1990'ların çok önemli bir tartışmasıydı. Fakat daha sonra insani müdahalede o insan tarafı ortadan kalktı, yani müdahaleler genelde askeri müdahaleler ve düzeni kurmadan ziyade rejim değişikliği hedefli bir insani müdahale çerçevesi çıktı.

Birleşmiş Milletler'in aslında kurmaya çalıştığı ulus devletlerin üzerinde bir norm üretmek ve bu normun küresel bekçiliğini yapmak işi aslında olmadı, onun yerine bahsettiğimiz dikkatlice işini görmeyen diktatörlere karşı artık uluslararası ortamın da kaldıramayacağı durumlar, Bosna falan... orada müdahale ederim çerçevesine de dönüştü. Orada da 11 Eylül bence çok çok önemli oldu, sonuçta o argüman etkisini kaybetti. Şimdi burada aslında devletin bir ikilemi var; şiddet tekeli sorunlu bir durum ama şiddet tekeli olmadan da hukuk tesis edemeyiz düşüncesi var, yani niye sorunlu bir durum?

Çünkü koruma hakkı modern devletin öncesi, o zaman göze göz, dişe diş iki hukuk var; modern öncesi hukuk göze göz dişe diş, kim mağdursa mağduriyetini kendi eliyle ya da aşiret falan filan ama modern devlet, ben kamu adına mağdurun hakkını korurum diyor ama modern devlet kamuyu tanımlarken o ülkede yaşayan herkesi kamu olarak tanımlamıyor. Modern devlet kendisi için makbul olan vatandaşla ilgileniyor. Makbul vatandaş...

Erkek Katılımcı: Hukuk devleti değil ya da hukuk devleti olmamalı mı ölçümüz?

Prof. Dr. Bülent Aras: Siz idealden bahsediyorsunuz, idealden bahsediyorsunuz. Sonuçta devletin kendini koruma refleksleri var ve devlet kendini koruma reflekslerinde makbul vatandaş olanla çalışıyor ama göçmenleri düşünün veya suçluları düşünün veya hastaları düşünün, delileri düşünün... Onları dışarıda bırakarak makul makbul vatandaş, onun ortalamasına karşı bir etkileşim oluşturuyor ama ortalamanın dışındaki herkes devletle olan iletişimde, etkileşimde sorun yaşıyor.

Burada devlet üzerinden tartışalım demiyorum ama bu sefer devlet terör gibi şey yaptığı, o güvenlik durumunda aslında normal olmayan rutin dışı bir tehdit ve sorunla karşılaştığı zaman kendisi de o korumalı. Ama vatandaş-toplum güvenliğinden ziyade öncelik rejimi ve devleti korumak olduğu zaman o güvenlik bir anda her şeyi kuşatabiliyor. O zaman da sizin havaalanı güvenliğinden normal gündelik yaşantınıza kadar o güvenliği ilginize kadar hissediyorsunuz.

1990'lardaki havaalanı güvenlikleri ile 2001 sonrası havaalanı güvenliklerine baktığınız zaman o koruma, sokaklardaki kameralar vs. özel alanınıza giriliyor, hayatınız zorlaşıyor. Havaalanında üç tane güvenlik şeridinden geçmek zorundasınız, son tahlilde bu bir tehdiye karşı koruma amaçlı devletin geliştirdiği bir durum ama o hiç bekle-

mediğini sonuçlarla hayatınızı zorlaştırabiliyor, size ekstra sorunlar üretebiliyor. O yüzden o koruma tekeli devletin kendisindeyken, devletten şu güvenliği de almak lazım, o zaman devletten, devlete karşı toplumu ve halkı kim koruyacak? Hukuk dışına çıktığın zaman -bunu Türkiye’de de yaşadık- o zaman devlete karşı bireyi kim koruyacak? Me-sela tutuklu kayıplar, bunun hesabını nasıl soracaksınız?

Hüseyin Çakır: Son soru olsun arkadaşlar.

İlker Öner: Uluslararası sözleşmelerde yer alan kısıtlamalarla birlikte sözleşmelere yansımış şiddet-terör ayrımlarını belirten bir tanımlama var mı? Madem uluslararası ilişkiler boyutu konusunda da çalışmalarınız var, yani bunu merak ettim: İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi gibi, Kopenhag Kriterleri gibi Ben bu soruyu şunun için soruyorum: Devlet terörünü de mahkûm edecek, ortaya çıkaracak kriterler, normlar bütünü var mı bu konuda?

Prof. Dr. Bülent Aras: 1990’larda bu konularda BM içerisinde çok güzel tartışmalar vardı. Clinton yönetimi, sonuçta başat güçlerin de içerisinde olduğu Avrupa entegrasyonu demokrasi dalgası, *güvenlik demokrasi ile sağlanır*, daha fazla özgürlük daha fazla güvenlik getirir tartışmalarının olduğu dönemde, BM’in yaklaşımında şöyle bir şey var: BM II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan ulus devlet sistemini benimsemiş, korumak üzere kurulan bir yapı, yani BM’nin aldığı tedbirlerde temel refleks, ulus devlet sistemini korumak, ikincisi, ulus devlet sisteminin

erozyonları var, küreselleşme karşısında mağlubiyetleri var, bu mağlubiyetlere karşı da bazı yamalar oluşturmak. O 1990'lardaki bu BM'in İnsani Müdahale, Acil Yardım gibi göçmenlerle ilgili kurulan birimler, o birimlerin çoğu 1990'larda kuruldu ama acaba bu amacını aşar mı diye tartışıldı. İki korku vardı, bir tanesi BM kendi eliyle kendi ulus devlet sistemini çökertir mi? İkincisi bu araçlar, farklı amaçlarla kullanılır mı? Yani İnsani Müdahale mesela farklı amaçlarla kullanılır mı? O ülkeye acil yardım şeyi altında girip birtakım beşinci kol faaliyetleri olur mu? Bu iki korku da aslında doğru çıktı, yani ikisi de o korkulara hizmet eder hale geldi.

23-24 Mayıs 2016'da İstanbul'da Birleşmiş Milletler'in Dünya İnsani Zirvesi yapılacak. İnsani Zirve'nin mottosu *ortak çözüm* ama İnsani Zirve tamamen mülteciler, insani dramlar, trajediler... aslında bu BM'nin düştüğü geri durumu da gösteriyor.

Bu konudaki uluslararası çerçeve aslında bir ortak akıldan, ortak sözleşmeden, birbirini ikna etmekten uzak ve halen hiçbir şey yapamıyoruz, hiç olmazsa güçlü ulusları bir araya getirelim, mülteciler denizlerde ölüyorlar şudur budur, bunlara bir şey yapalım, bununla başa çıkalım, tespit yerin de ama sonuç pek umut verici değil.

Temel sorun şu. Sözleşme yaparsanız bile bu sözleşmenin takibini yapma, yani bir ülke uymazsa nasıl cezalandıracaksınız, onun mekanizması yok. Kozmopolitan devlet

olsa, yani hepsinin üzerinde tek bir bakanlar kurulu falan gibi bir şey mi olsa bilemiyorum, böyle bir yapı o uygulamayı koyabilir, bir dünya polisi uygulamayı koyabilir, yani bir gözetim mekanizması olsa ama şu an o da yok. İmzalanan sözleşmeler, anlaşmaların fiiliyatta pek karşılıkları olmayacağı için de orayı bilmiyorum, *iklim* üzerinde yapıyor belki orada biraz mesafe alındı, o bile ağır aksak bir sürekli ulusal çıkarlar, sürekli imtiyazlarla falan gidiliyor. Burada da aldığınız an mesela Özbekistan diyecek ki “Ben burada imtiyaz istiyorum”, yani öteki diyecek “Benim elli yıldır kanayan bir sorunum var, imtiyaz istiyorum”, yani bunun sözleşme ve uluslararası konvansiyonlarla falan olma ihtimalini ben pek görmüyorum işin açıkçası.

Hüseyin Çakır: Çok teşekkür ederiz hocam.

Erkek Katılımcı: Bence sonbaharda kaldığımız yerden devam etme önerisinde bulunuyorum.

Prof. Dr. Bülent Aras: Bende teşekkür ederim.

www.kuyere1.org